
ПРИЙМА СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: priyma-s@mail.ru
ORCID 0000-0003-2011-9175

УДК 340.132.6

Справедливість при тлумаченні права: огляд аспектів

У статті здійснено загальнотеоретичне дослідження аспектів справедливості при тлумаченні права. Акцент зроблено на аналізі формального, змістовного та процедурного аспектів. Відзначається, що головною ідеєю формального аспекту є однакове ставлення до однакових випадків. Він втілений у вимогу одноманітності інтерпретації, котра розглядається з двох точок зору: як одноманітність інтерпретаційних висновків при подальших тлумаченнях для себе та для інших. Центральне положення змістовної справедливості сформульовано через вимогу віддати кожному належне, що означає співмірне або пропорційне наділення суб'єкта тим, на що він заслуговує. Процедурний аспект охарактеризовано через абсолютний, неабсолютний і суто процедурний різновиди справедливості. Також у статті висунута думка про існування індивідуального та колективного аспектів справедливості при інтерпретаційно-правовій діяльності. Окремим аспектом називається соціальна справедливість, що спрямовується на благо всієї людської цивілізації.

Ключові слова: різноаспектність справедливості, тлумачення права, формальна справедливість, змістовна справедливість, процедурна справедливість.

Постановка проблеми. Право та справедливість є двома нерозривно пов'язаними явищами. Навіть етимологічно вони обидва походять від латинського «*ius*», що робить їх неодмінними супутниками на будь-якому етапі розвитку людства.

На сьогодні про справедливість у сфері права написано і сказано так багато, що навряд чи комусь вдасться зробити у цій тематиці хоч якісь нові відкриття. Разом з цим серед апологетів теорії справедливості досить яскраво виділяється американський політичний

і моральний філософ Джон Ролз (1991–2002). Його *magnum opus* вважається «Теорія справедливості» («A Theory of Justice»), видана ним у 1971 р., яка, утім, не втратила своєї актуальності і сьогодні.

Як відзначає у цій праці сам Дж. Ролз, його основна мета – подати таку концепцію справедливості, що узагальнила б і піднесла на вищий рівень абстракції відому всім теорію суспільного договору, оскільки принципи справедливості для основної структури суспільства є предметом первісної угоди [1, с. 36]. Таким чином, підвалини справедливості закладені ще в природному стані людства, та справедливість розглядається Ролзом як чесність [1, с. 37]. При виробленні ж концепції справедливості як чесності одне з головних завдань – визначення тих принципів справедливості, що були б обрані людством у первісному стані. Філософ стверджує, що особи в тій початковій ситуації вибрали би собі два досить відмінні принципи: перший із них вимагає рівності в оцінці основних прав і обов'язків, а другий виявляється в тому, що соціальні й економічні нерівності, наприклад нерівності багатства й авторитету, є справедливими тільки тоді, коли наслідком їх виступають компенсуючі пільги для кожного й зокрема для найменш привілейованих членів суспільства, тобто несправедливості не буде тоді, коли небагато людей здобувають більше благ за умови, що тим самим поліпшиться становище не таких щасливих осіб, як вони [1, с. 41].

Неважко побачити, що ці принципи ґрунтуються на розподільній і урівнюючій справедливості, які виокремлював

ще Арістотель. У подальшому ж вони отримали розвиток у вигляді формального, змістовного та процедурного аспектів справедливості.

У зв'язку з цим розглянемо названі аспекти справедливості при здійсненні правоінтерпретаційної діяльності. Їх важливість має подвійне значення: з одного боку, вони відображають справедливість як різноаспектне явище, а з другого, втілення ідеї справедливості в праві доцільно досліджувати саме через імплементацію в правову реальність окремих аспектів справедливості [2, с. 257].

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в правознавстві бракує наукових праць, присвячених розгляду справедливості правотлумачення саме через її аспекти. Такий аналіз необхідний, аби зрозуміти дію справедливості у сфері інтерпретаційної діяльності з різних сторін.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед сучасних науковців питання справедливості як принципу права досить докладно розроблялися Р. Алексі, Т. Алланом, З. Добош, С. Максимовим, С. Погребняком, П. Рікером, Дж. Ролзом, М. Селлерзом, Г. Хартом, О. Хьюффе. Проте що стосується розробок справедливості при інтерпретації права, то тут можна відмітити певну прогалину, оскільки найбільше уваги їй приділяється саме як підвалині права в цілому, а не як засаді правотлумачення.

Виклад основного матеріалу. Серед різноманітних класифікацій аспектів справедливості провідним можна вважати їх поділ на формальний, змістовний і процедурний аспекти, оскільки вони характеризують тлумачення і як

процес, і як діяльність, що не в останню чергу впливає на обмін і розподіл різноманітних благ, і як засіб досягнення формальної рівності й очікуваності прийнятих рішень.

1а. Основна ідея формальної справедливості полягає в тому, що до однакового слід ставитися однаково чи, як зазначає Г. Харт, «головною заповіддю справедливості є трактування однакових випадків однаково, а різних – по-різному» [3, с. 158]. Дж. Ролз стосовно цього аспекту справедливості відзначає, що формальною справедливістю ми можемо назвати таке управління законами й інститутами, при якому суспільство керується безсторонніми та послідовними судьями й іншими функціонерами. Тобто подібні випадки потрактовуються подібним чином, причому істотні подібності й відмінності ідентифікуються за існуючими нормами. Правила, визначені інституціями як коректні, дотримуються усіма й належним чином інтерпретуються владою. Якщо ми уявляємо справедливість такою, що завжди виражає певний різновид рівності, тоді формальна справедливість вимагатиме, аби закони й інституції в реалізації їх застосовувалися рівно (себто в однаковий спосіб) до представників визначених ними класів. Разом з цим тут важливо наголосити, що трактування подібних випадків подібним чином не є достатньою гарантією реальної справедливості [1, с. 99–100], адже послідовна реалізація несправедливого акта чи рішення дасть у результаті лише припорошення несправедливості, принаймні вдвічі. Таким чином, формальна справедливість буде дотримана тоді, коли засновки буде справедливим.

На цій підставі можна говорити про необхідність виділення в межах принципу справедливості вимоги одноманітності тлумачення. Цей імператив своїм корінням сягає ще давньоримського права, де можна знайти таке положення: *Leges cum omnibus semper una atque eadem voce loquuntur* (закони звертаються до всіх одним і тим самим голосом). Логічним є те, що в однакових випадках і тлумачити ці закони слід однаково. Подібні твердження поширені й у наш час. Так, Г. Радбрух зазначає, що закон має тлумачитися та застосовуватися в одному сенсі [4, с. 29]. На цьому положенні повинні ґрунтувати свою діяльність усі правозастосовні органи, а особливо суди. Наприклад, в Іспанії відбулося численне звільнення членів баскської радикальної організації ЕТА внаслідок визнання Європейським судом з прав людини у справі «Дель Ріо Прада проти Іспанії» (2013) «доктрини Паро»¹ такою, що порушує права людини. Так, у 2013 р. ЄСПЛ визнав дії іспанської влади незаконними через те, що національний суд при ухваленні рішення про дострокове звільнення екс-бойовика ЕТА Інес дель Ріо Прада керувався не чинним на той момент законодавством, а «доктриною Паро». У результаті замість дострокового звільнення в 2008 р. було прийняте рішення про продовження строку її покарання до 2017 р. Уже через місяць після звільнення ув'язненої іспанський національний суд у Мадриді звільнив ще 9 засуджених, справи яких були ви-

¹ Доктрина, ухвалена Верховним судом Іспанії в 2006 р., відповідно до якої особи, засуджені за здійснення терористичної діяльності, не можуть бути звільнені достроково.

знані ідентичними справі дель Ріо Прада.

Отже, на наш погляд, вимога одноманітності у сфері тлумачення заслуговує на значну увагу та має бути ретельно дослідженою. Вона полягає у використанні всього інтерпретаційного інструментарію в однаковій площині за допомогою тих самих засобів. За однакових обставин, з того самого питання інтерпретатору необхідно застосовувати подібні методи для досягнення своєї мети. Крім того, імператив одноманітності реалізовується через накопичення інтерпретаційного досвіду застосування принципів, передання відповідної інформації від одного інтерпретатора до іншого, від одного покоління (складу) суб'єктів інтерпретаційної практики до іншого. Тож тлумачення правових норм буде одноманітним (а, отже, і справедливим), якщо інтерпретатори дійдуть однакового розуміння змісту норм, що тлумачаться. Скажімо, якщо певний інтерпретатор, особливо авторитетний, вже витлумачив цю чи подібну норму права, перебуваючи до того ж в аналогічній обстановці, то вочевидь корисним буде звернутися до результату, що ним досягнутий. При цьому важливо відмітити, що вимога одноманітності інтерпретації стосується насамперед результату, а не процесу тлумачення, оскільки кожен окремий інтерпретатор, як правило, має власний хід міркувань і аргументацію, проте йому належить дійти тих висновків, яких уже раніше дійшов він або інший інтерпретатор щодо тієї самої чи аналогічної норми.

Таким чином, вимога одноманітності належить більшою мірою до офіційного тлумачення, на чому наголошує

і Г. Надежин [5, с. 46], тому що висновки офіційного інтерпретатора (чи то обов'язкові, чи то переконливі) є результатом діяльності уповноваженої особи як фахівця з відповідного питання. Утім від неї не можна відмовлятися і при неофіційній інтерпретації.

У зв'язку з цим одноманітність слід розглядати з двох точок зору:

а) як одноманітність у діяльності одного і того самого інтерпретатора, тобто пов'язаність своїми попередніми висновками. Ця вимога рівною мірою стосується як офіційного, так і неофіційного тлумачення, оскільки інтерпретатор має бути зацікавленим в економії часу та інтелектуальних сил, а найоптимальнішим у цьому разі буде використання саме власного позитивного досвіду. Водночас що стосується суб'єктів офіційної інтерпретації, то дотримання своїх раніше ухвалених рішень є не правом, а законодавчо встановленим обов'язком. Так, відповідно до ч. 2 ст. 150 Основного Закону України, рішення Конституційного Суду України (КСУ) є остаточним, тобто ні цей самий, ні наступний склад суду не може його перетлумачити. Аналогічні норми є поширеними у практиці багатьох країн світу (наприклад, у ч. 3 ст. 100 Конституції Греції міститься подібна норма, яка діє щодо рішень Вищого спеціального суду Греції), адже це суперечитиме відомій ще римському праву забороні висловлюватися всупереч власному слову чи вчинку (*non concedit venire contra factum proprium*).

Однак інколи офіційні інтерпретатори не додержуються цього стандарту. Наприклад, КСУ в своїй Ухвалі від 05.02.2008 р. № 6-у/2008 відзначив, що

його повноваження не поширюються на наступний конституційний контроль за законом, яким вносяться зміни до Конституції України, що набрав чинності, а в Рішенні від 26.06.2008 р. № 13-рп/2008 постановив, що саме він повинен здійснювати такий контроль і щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності [6, с. 6]. Переінтерпретації відомі й практиці Конституційного Суду РФ. Так, на зміну оприлюдненій ним наприкінці 90-х рр. минулого століття правовій позиції на користь забезпечення змагальності у кримінальному процесі (заборона повернення справи на додаткове розслідування, заборона повороту на гірше в порядку нагляду) згодом була задекларована протилежна установка в такому процесі (можливість повернення справи на додаткове розслідування, можливість повороту на гірше в порядку нагляду).

Разом з цим тут слід зробити уточнення: існує низка випадків, коли відхід від власного, раніше отриманого, інтерпретаційного висновку уявляється обґрунтованим, але це вже буде динамічним тлумаченням. Так, із різних причин Верховний суд США протягом 1946–1992 рр. вдавався до ревізуючого тлумачення (*overruling interpretation*) щонайменше 154 рази. Його підставами були неефективність попереднього тлумачення, неясність попереднього тлумачення чи його неузгодженість з іншими, його помилковість, погане обґрунтування попереднього рішення, зміни в суспільному житті країни, розвиток законодавства більшості штатів, еволюція законодавства більшості розвинених країн, балансування інтересів та ін. Єв-

ропейський суд за історію свого існування прибігав до динамічного тлумачення у 22 випадках. Причинами корегування у практиці ЄСПЛ, які він сам оголосив при перетлумаченні, були недоліки попереднього рішення та його неправильні наслідки, неузгодженість попередньої судової практики, переваженість Суду однотипними скаргами, розвиток судової практики в державі-відповідачі, зміни в національному правопорядку держав – членів РЄ, розвиток практики держав поза межами РЄ, розвиток міжнародного права та права міжнародних організацій (дет.: [7, с. 154, 146, 148–149, 170, 172]);

б) як одноманітність у тлумаченні суб'єкта, який користується чужим, однак авторитетним, досвідом. Цей зріз засади одноманітності належить загалом до офіційної інтерпретації, адже при неофіційному тлумаченні кожен інтерпретатор немов сам собі авторитет. На цій підставі одним із завдань суб'єктів офіційної інтерпретаційної діяльності є встановлення єдиного та стабільного розуміння змісту правових норм. Наприклад, головне призначення Суду ЄС, на думку деяких учених, полягає в забезпеченні одноманітної інтерпретації та застосуванні права Європейських співтовариств у тому вигляді, як воно закріплене в засновницьких актах [8, с. 153]: у ст. 220 Договору, що засновує Європейське співтовариство, міститься положення, відповідно до якого Суд Правосуддя і Суд Першої Інстанції, кожен у межах своєї юрисдикції, забезпечують збереження одноманітності права Співтовариства при тлумаченні та застосуванні цього Договору [9, с. 75].

Підсумовуючи дослідження формального аспекту справедливості, слід відмітити, що він є основою принципу правової визначеності, оскільки однаманітна послідовність у реалізації інтерпретаційно-правових актів створює передбачуваність і виправдовує очікуваний правотлумачний висновок, а також допомагає уникнути свавілля, особливо в тих ситуаціях, коли необхідним є застосування розсуду, чим суттєво збільшується довіра до судової гілки влади, а отже, її легітимність.

16. Наступним аспектом справедливості, що слід розглянути в цій статті, є змістовна справедливість, за допомогою якої можна з'ясувати, що ж конкретно належить кожному як учаснику суспільних відносин. Тобто її головне положення можна сформулювати через вимогу віддати кожному належне. Тут слід згадати Арістотеля, який вважав, що забезпечення справедливості – це досягнення належного (рівномірного) для учасників відносин розподілу й обміну. Якщо формальна справедливість асоціюється з принципом формальної рівності, то справедливість змістовна втілюється в принципі пропорційності або розмірності. Цей аспект справедливості вимагає, зокрема, співмірності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню, установлення та диференціювання публічно-правових обмежень залежно від конкретних обставин, що обумовлюють їх запровадження [2, с. 261–262]. Прикладом змістовного аспекту справедливості є рішення Європейського суду справедливості в справі щодо «туризму добробуту», відповідно до якого країни – члени ЄС можуть призупиняти соціальні

виплати особам з інших країн, якщо вони пропрацювали певний період у цій державі, але потім стали безробітними і перебували у цьому статусі протягом шести місяців.

Ілюстрацією до змістовного аспекту справедливості в тлумаченні є Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004, в якому на підставі відсутності рівного підходу до осіб, які вчинили злочин, визнано неконституційність зазначеного положення Кримінального кодексу, оскільки менш м'яке покарання може призначатися не лише особам, які вчинили особливо тяжкий, тяжкий або злочин середньої тяжкості, а й тим, хто скоїв злочин невеликої тяжкості.

Слід зауважити, що з питанням встановлення співмірної юридичної відповідальності особі, як правило, пов'язане тлумачення відповідних норм загальної частини відповідного матеріально-правового кодексу, що стосуються правил призначення покарання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 75 Кримінального кодексу України, якщо суд, крім випадків засудження за корупційний злочин, при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше 5 років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без

відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. На підставі цієї норми судді в мотивувальній частині судових рішень наводять ті аргументи, керуючись якими, вони виносять вироки. Формулювання можуть бути, наприклад, такими: «ураховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, обставини справи, особу обвинуваченого, його відношення до вчиненого, пом'якшуючі покарання обставини, суд вважає, що його виправлення можливе без ізоляції від суспільства. Тому, обравши вид та розмір покарання в межах санкції частини статті закону, який передбачає відповідальність за вчинений злочин, у виді обмеження волі, відповідно до ст. 75 КК України звільняє від його відбування з випробуванням, поклавши на обвинуваченого обов'язки, передбачені ст. 76 КК України, що буде справедливим, співмірним вчиненому, достатнім та необхідним для попередження вчинення ним нових злочинів. Покарання у виді обмеження волі обирається, оскільки обвинувачений не працює, тому застосування покарання у виді штрафу та виправних робіт є недоцільним» [10, с. 212].

Поряд із реалізацією вимоги розмірності як наданням кожному належного при призначенні покарання у сфері публічно-правових відносин, існують сектори приватного права, в яких змістовна справедливість досягається шляхом тлумачення оціночних термінів: справедлива ціна, справедливий розподіл між сторонами витрат у разі розірвання договору (зобов'язальні відносини), справедлива винагорода (трудові відносини), відшкодування шкоди в повно-

му обсязі (відносини з відшкодування шкоди).

За. Процедурний аспект справедливості можна визначити як дотримання процедурних правил, що спрямовані на забезпечення справедливості результату тієї чи іншої дії незалежно від інших обставин [2, с. 264]. Так, КСУ має цілий комплекс процесуальних можливостей, необхідних для отримання справедливого інтерпретаційного рішення, починаючи з особи судді як носія найкращих людських якостей і закінчуючи моніторингом громадської думки шляхом заслуховування позицій різних суб'єктів¹. Інакше кажучи, процедурна справедливість вказує на той процесуальний бік досягнення результату, що зображувався при розгляді формального та змістовного аспектів справедливості.

На думку Дж. Ролза, цей аспект справедливості можна поділити на абсолютну, неабсолютну та суто процедурну справедливість [1, с. 130–137].

Характерними рисами абсолютної процедурної справедливості є: 1) існування незалежного критерію того, що є чесним розподілом; цей критерій визначається окремо від процедури і перед нею; 2) можливість створення такої процедури, що запевне дасть бажаний наслідок; істотне тут те, що існує певна

¹ Зокрема, у Рішенні у справі щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 13.05.2015 № 4-рп/2015 були з'ясовані позиції Президента, Голови Верховного Суду, Пенсійного фонду, провідних наукових установ, а також Всеукраїнського громадського об'єднання «Комітет по захисту прав військовослужбовців та працівників Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України “За справедливість”».

незалежна норма для визначення справедливого наслідку й процедури, що гарантує його досягнення. Тож, зрозуміло, що абсолютна процедурна справедливість рідкісна, якщо не неможлива [1, с. 132], у тому числі і при тлумаченні норм права.

У свою чергу, правила неабсолютної процедурної справедливості лише сприяють досягненню справедливого результату внаслідок дотримання процедури, проте не гарантують його. Неабсолютна процедурна справедливість дуже яскраво виявляється при тлумаченні норм права, оскільки інтерпретатор усвідомлює мету своєї діяльності, передбачає її результат, але недосконалість засобів пізнання не завжди дозволяє досягти цієї мети. Інакше кажучи, ті способи тлумачення і правила їх застосування, що вироблені теорією та практикою інтерпретації, не в усіх випадках здатні привести інтерпретатора до справедливих висновків.

Суто процедурна справедливість полягає в самій коректній або справедливій процедурі та не передбачає існування незалежного критерію для правильного результату. У цьому разі справедливим визнається будь-який результат, отриманий за умови додержання процедури. Проте це справедливість права, а не його тлумачення. На нашу думку, суто процедурна справедливість незастосовна при інтерпретаційній діяльності, оскільки визнання виключно справедливого процесу без мети отримання справедливого результату перетворює тлумачення на суто формалізовану діяльність, єдиною метою якої є забезпечення досконалої процедури. Крім того, у випадку спра-

ведливого тлумачення несправедливої норми не можна отримати справедливий результат. Скажімо, певний нормативно-правовий акт створює умови, що сприятимуть затягуванню судового розгляду справи, чи встановлює нездійсненні правила перетину державного кордону і при цьому тлумачиться справедливо, очевидно, що не може мати справедливих наслідків свого застосування.

Крім формального, змістовного та процедурного аспектів у літературі виокремлюють й інші аспекти справедливості. Так, С. П. Погребняк говорить про існування об'єктивної та суб'єктивної, а також загальної й індивідуальної справедливості [2, с. 257–259], а Г. Р. Заремба виділяє справедливість «зверху» та справедливість «знизу» [11, с. 98]. Однак автори розглядають їх як аспекти справедливості права, а не його тлумачення.

На наш погляд, при тлумаченні права, крім згаданих трьох аспектів, виокремити слід також індивідуальну і колективну справедливість. Поділ між ними відбувається на підставі того, хто формує погляди щодо справедливості і хто є їх носієм.

1) Індивідуальна справедливість надана людині від природи як здатність оцінки інших людей та соціальних явищ, тому вона покликана визначати пріоритети соціально-політичного розвитку, раціональні стандарти та розподільчі процеси тощо. У кінцевому рахунку індивідуальна справедливість пов'язана із сумлінням особи, наявність якої робить людину здатною до критичного ставлення до оточення з позицій добра і зла. Так, будь-який інтерпрета-

тор, здійснюючи тлумачення, ґрунтується на системі власних емоцій, настанов, знань, цінностей щодо правової реальності, на основі яких отримує інтерпретаційний висновок. Наприклад, за ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя зобов'язаний справедливо вирішувати судові справи (до комплексу дій щодо цього неодмінно входить і правотлумачення. – С. П.).

2) Колективна справедливість формується в межах певних соціальних груп, учасники яких є носіями групової правосвідомості та здійснюють повсякденну, професійну чи доктринальну інтерпретацію. При цьому носієм означеного аспекту справедливості є певна група осіб, які пов'язані між собою стійкими зв'язками, заснованими на спільності трудових або особистих інтересів. Такими групами можуть бути колективи науковців, колегії суддів, адвокатські об'єднання, правозахисні групи та ін.

Окремим аспектом слід назвати соціальну справедливість, з реалізацією якої пов'язується загальний добробут представників певного соціуму – етносу, народу. Цей аспект є найбільш масштабним аспектом справедливості, оскільки він спрямовується на благо всієї людської цивілізації та включає в себе всі розглянуті вище аспекти справедливості.

Висновки. Справедливість є різноаспектним явищем і таке різноманіття аспектів проявляється при тлумаченні у вимогах одноманітності, співмірності, провадження справедливої інтерпретаційної процедури (переважно шляхом встановлення набору відповідних правил). При цьому інтерпретатори у своїй діяльності визнаються носіями як індивідуального, так і колективного сприйняття й відображення справедливості, та мають на меті загальний добробут суспільства, реалізуючи через свої дії стандарти соціальної справедливості.

Список використаних джерел

1. Ролз Дж. Теорія справедливості : пер. з англ. / Дж. Ролз. – К. : Основи, 2001. – 822 с.
2. Погребняк С. Справедливість як принцип права: основні аспекти / С. Погребняк // Філософія права і загальна теорія права. – 2015. – № 1–2. – С. 257–268.
3. Харт Х. Л. А. Концепція права / Х. Л. А. Харт ; пер. з англ. Н. Комарової. – К. : Сфера, 1998. – 236 с.
4. Радбрух Г. Філософія права / Г. Радбрух ; пер. з нім. Є. Причепія, В. Приходько. – К. : Тандем, 2006. – 316 с.
5. Надежин Г. Н. Доктринальное толкование норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Надежин Георгий Николаевич. – Нижний Новгород, 2005. – 218 с.
6. Рабінович П. Конституція України як «живий інструмент» відображення та врегулювання соціальних змін (у світлі практики вітчизняного конституційного судочинства) / П. Рабінович, В. Гончаров // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2011. – № 2 (65). – С. 3–14.
7. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гончаров Володимир Вікторович. – Львів, 2012. – 228 с.
8. Европейское право : учеб. для вузов / С. В. Водолагин, Е. Ю. Козлов, А. А. Наку, Г. П. Толстопятенко и др. ; под общ. ред. Л. М. Энтина. – М. : Норма, 2000. – 720 с.
9. Основи права Європейського Союзу : нормат. матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Яшма, 2005. – 236 с.

10. Збірник судових рішень у справах щодо провокації злочину працівниками правоохоронних органів / упоряд.: С. В. Прийма, С. О. Шульгін. – Х. : Право, 2015. – 672 с.
11. Заремба Г. Р. Уявлення про справедливість в сучасних глобалізаційних умовах / Г. Р. Заремба // Вісн. Львів. ун-ту. Серія соціологічна. – 2014. – Вип. 8. – С. 97–104.

References

1. Rawls J. (2001) *Teoriia spravedyvosti [A Theory of Justice]*. Kyiv Osnovy [in Ukrainian].
2. Pohrebniak S. (2015) *Spravedlyvist yak pryntsyf prava: osnovni aspekty [Justice as a Principle of Law: Key Aspects]*. *Filosofia prava i zahalna teoriia prava – Philosophy of Law and General Theory of Law*. 1-2, 257–268 [in Ukrainian].
3. Hart H. L. A. (1998) *Kontsepsiia prava [The Concept of Law]*. Kyiv Sfera [in Ukrainian].
4. Radbruh G. (2006) *Filosofia prava [Philosophy of Law]*. Kyiv Tandem [in Ukrainian].
5. Nadezhyn H. N. (2005) *Doktrynalnoe tolkovanye norm prava [A Doctrinal Interpretation of Rule of Law: the dissertation]*. Nyzhnyi Novhorod [in Russian].
6. Rabinovych P., Honcharov V. (2011) *Konstytutsiia Ukrainy yak «zhyvyi instrument» vidobrazhennia ta vrehuliuvannia sotsialnykh zmin (u svitli praktyky vitchyznianoho konstytutsiinoho sudochynstva) [Constitution of Ukraine as a «living instrument» of reflection and adjusting social changes (in the light of the practice of the domestic constitutional judicature)]*. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 2 (65), 3–14 [in Ukrainian].
7. Honcharov V. V. (2012) *Ofitsiine tlumachennia yurydychnykh norm yak zasib vstanovlennia i transformatsii yikh zmistu [Official Interpretation of Legal Norms as an Instrument for Determining and Transformation of their Meaning: the dissertation]*. Lviv [in Ukrainian].
8. Entyn L. M., Vodolahyn S. V., Kozlov E. Iu. (2000) *Evropeiskoe pravo : uchebnik dlia vuzov [European Law: the Textbook]*. Moskva Norma [in Russian].
9. Buromenskyi M. V. (2005) *Osnovy prava Yevropeiskoho Soiuzu: normatyvni materialy [Bases of the Law of European Union: normative materials]*. Kharkiv Yashma [in Ukrainian].
10. Pryima S. V., Shulhin S. O. (2015) *Zbirnyk sudovykh rishen u spravakh shchodo provokatsii zlochynu pratsivnykamy pravookhoronnykh orhaniv [Digest of Court Decisions in Cases of Provocation of Crime by the Workers of Law Enforcement Bodies]*. Kharkiv Pravo.
11. Zaremba H. R. *Uiavlennia pro spravedyvist v suchasnykh hlobalizatsiinykh umovakh (2014) [The Ideas about Justice in Modern Global Conditions]*. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia sotsiologichna – Bulletin of the Lviv University. Sociological Series*. 8, 97–104 [in Ukrainian].

Прийма С. В., кандидат юридических наук, доцент кафедри теорії державства и права Національного юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков
e-mail: priyma-s@mail.ru
ORCID 0000-0003-2011-9175

Справедливость при толковании права: обзор аспектов

В статье проанализированы аспекты справедливости при осуществлении толкования права. Главное внимание уделено формальному, содержательному и процедурному аспектам. Отмечается, что основная идея формального аспекта заключается в одинаковом отношении к одинаковым случаям. Она воплощается в требовании единообразия интерпретации, которое рассматривается с двух точек зрения: как связанность интерпретатора при последующих толкованиях своими собственными интерпретационными выводами, полученными им ранее в аналогичных случаях, и как соответствие результатов интерпретации выводам, предоставленным в подобных ситуациях другим интерпретатором, особенно официальным. Центральное положение содержательной справедливости сформулировано через требование соразмерного или пропорционального наделения каждого тем, чего он заслуживает. Процедурный аспект охарактеризован при помощи

выделения и исследования абсолютного, неабсолютного и чисто процедурного видов справедливости. Также в статье произведено выделение индивидуального и коллективного аспектов справедливости в интерпретационно-правовой деятельности, сделанного на основе того, кто формирует взгляды относительно справедливости и кто является их носителем. Как отдельный аспект рассматривается социальная справедливость, которая направлена на благо всего человечества.

Ключевые слова: разноаспектность справедливости, толкование права, формальная справедливость, содержательная справедливость, процедурная справедливость.

Pryima S. V., candidate of law sciences, associate professor of Department of Theory of State and Law of Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

e-mail: priyma-s@mail.ru

ORCID 0000-0003-2011-9175

Justice in Law Interpretation: the Review of Aspects

This article provides general theoretical aspects of the study of justice in the interpretation of law. The main attention is focused on formal, substantive and procedural aspects which based on Aristotle's distributive and equalizing justice. It was developed by John Rawls nowadays. The main idea of the formal aspect is the equal treatment in similar cases. It is implemented in requirement of sameness which considered in two points of view: as interpreter's convexity in further interpretations of interpretive conclusions which were received previously in similar cases and how the results accorded to the given to others in similar situations by interpreter interpretation (especially official). The central position of substantive justice formulated from requirement to give a due to everyone, which means proportionate allotment of the subject with what he deserves. Procedural aspects are characterized by absolute, not absolute and purely procedural justice variations. Also, the article has the idea about existence of individual and collective aspects of justice in the interpretation and legal activities which are divided on the basis of who form views about justice and its carrier. Another aspect is called social justice that goes to the benefit of the entire human civilization.

Key words: justice of different aspects, interpretation of law, formal justice, substantive justice, procedural justice.